

TECHNOKRÁCIA

A „technokrácia” új elmélet, melyet amerikai mérnökökből és tudósokból álló kis csoport érlelt ki a nyilvánosság számára s amelyről pár hónap előtt e csoporton kívül alig tudott valaki. Ma visszhangzik tőle nemcsak az amerikai szellemi élet, de a közvélemény is, melyet az elméleti korszakukban szükségképen utópisztikus ízű társadalompolitikai kérdések csak a legkritikább esetben tudnak megmozgatni. Mert technokrácia alatt e fogalom megteremtői új társadalom- és gazdaságpolitikai irányzatot értenek, mely még az elméleti korszak kezdetén áll, de érvényesülése esetén nem kevésbé mélyreható változásokat idézhet elő, mint a nagy európai tömegmozgalmak mélyén ható marxizmus. Állításainak, bizonyítékainak és végső következtetéseinek már is ugyanolyan magával ragadó hatása van a gazdasági válsággal nehezen küzdő amerikai népre, mint az Amerikában gyökeret verni nem tudó történelmi materializmus állításainak Európa munkástömegeire. Az amerikaiak homályosan érezték eddig is, hogy a nálunk orkánszerűen pusztító gazdasági válság olyan mélyreható dolog, amelyen nem lehet gyökeres változások nélkül segíteni. Ennél az érzésnél semmi jobban elő nem készíthette a talajt a kivételesen kedvező pillanatban érkező új elmélet számára, melynek minden érve úgy van kiélezve, hogy legnagyobb erejével hasson a gyakorlati érvelés előtt fenntartás nélkül nyitva álló és hagyományok által nem kötött amerikai gondolkozásra. A technokráciát senki sem vádolhatja azzal, hogy ezeregyedik ködös, társadalomjavító elmélet, ezer más, megvalósíthatatlan elmélet után. Mert jóformán egyébből sem áll, mint statisztikákból, termelés-statisztikai görbékből, következtetései pedig ritkán mennek túl a statisztikai adatokra épülő valószínűségi számítás eredményeinél. De ezek a számok a technokrácia által nyújtott csoportosításban megrázó erővel hatnak hozzáértőkre és nagyközönségre egyaránt. Vannak esetek, mikor az érvelés ászkétizmusa nagyobb erő, mint a legdekoratívabb okfejtés. A technokraták számokkal, kétségbevonhatatlan számokkal bizonyítják, hogy az Egyesült Államokban – de érveik átütő ereje elől máshol sem lehet elzárkózni – a mai válságból nincs más menekvés, mint az emberi munkának olyan szigorúan tervszerű beosztása, amelynek segítségével hozzá tud alkalmazkodni az elkerülhetetlenül érvényesülő technikai haladáshoz, felhasználja annak összes előnyeit és eltorlaszolja a veszedelmes következmények útját, melyeket a mai gazdasági rendszerben a gépterelés mind kizárólagosabb térfoglalása okoz és a jövőben még inkább okozni fog.

A mai kor igazi nagy problémája

Hogy a technika folyton növekedő, nagy szerepe áldásos-e, vagy átkos az emberiségre, régi vita ez már és alighanem örökre eldöntetlen elvi vita fog maradni. Rousseautól Gandhiig tudomásul vesszük a technika ellenfeleinek álláspontját. Egyéni hajlandóságaink szerint hiszünk nekik, vagy közönyösen haladunk el mellettük. De mindez csak az alig számot tevő, a valóságot végeredményben befolyásolni nem tudó elmélkedések világába tartozik. A technika halad tovább a maga útján megingathatatlan erővel és minden akadályt elsöpörve, alakítja át világunkat a maga képére. A haladásnak ez a formája szinte sors-szerű dolog, az emberi képességek természetes fejlődése által meg-

szabott fatálítás, s az emberiségnek, akár tetszik, akár nem, bele kell törődnie. Gandhi egész erkölcsi hősiessége, az indiai százmillók szellemi és testi lomhaságának minden tehetetlenségi ereje sem akadályozhatja meg, hogy a kézzel hajtott szövőszék ellen Indiában magában is ne győzelmeskedjék a gépszövés. A gép térfoglalása az emberi társadalom életében különösen a közeljövő fejlődésére döntő szerepet játszó adottság, amivel szemben Don Quijotte-harcot folytatni nevetséges dolog volna. A kor igazi nagy problémája inkább az, hogy e megváltoztathatatlan, szinte természeti jelenszerű adottsághoz úgy alkalmazkodjunk hozzá, hogy abból legtöbb jó származzék az emberiségre. A mai politikai, társadalmi és gazdasági rend megtartása minden akadályon keresztül kölömben sem olyan szívügye már az emberiség túlnyomó nagy részének, hogy a technika fejlődése miatt várható nagy változásoktól eleve vissza kellene riadnia. Hiszen a bel- és külpolitikai viták bizántinus kicsinyessége miatt gyökeres változást a mai tarthatatlan helyzetben mástól, mint a technikai fejlődés döntő közbelépésétől egyelőre nem is lehet várni.

Mert kétségtelenül súlyos politikai okai is vannak az emberi energiák minden megnyilvánulási területén mutatkozó hűdéseknek, de a zavarok mélyebben járó és tartósabb okait a technikai fejlődés mai stádiumában, jobban mondva abban kell keresnünk, hogy ehhez a fejlődési stádiumhoz sem gazdasági, sem társadalmi életünkkel nem tudunk még hozzáalkalmazkodni. A technika mai korszaka a termelési lehetőségekben minden eddiginél rohamosabb fejlődést hozott, de nem nyújt ugyanakkor az embereknek újabb munkaalkalmat, mint a tizenkilencedik század második felének és a húszadik század első éveinek technikai fejlődése. Ellenkezőleg: úgy tud az emberiség számára minden eddigi korszaknál többet termelni, hogy az ember fizikai munkáját mind fölöslegesebbé teszi. A vasútak kiépítése annak idején óriási munkástömegeket vett igénybe, de a működésben levő vasútak sem takarítottak meg olyan emberi munkát, melynek kiesése bármilyen téren válságot okozhatott volna. Az állatokkal való fuvarozás amúgysem végezhetette el a vasút munkáját és nem is foglalkoztatott több embert, mint a mindenféle gazdasági fellendülést is okozó vasúti szállítás. A gáz és villanyvilágítás térfoglalása az egész világon szintén több embernek nyújtott kenyérkeresetet, mint a hányat kiszorított régi megélhetéséből. A telefon és táviró elhelyezkedéséről ugyanezt lehet mondani. A vegyi ipar rohamos haladása eddig szintén inkább munkaalkalmakat teremtett, mint munkaalkalmakat semmisített meg. De mindez megváltozott az utolsó évtizedek technikai fejlődése következtében. *Ma a technikai találmányok legnagyobb része, de a technika lépésről lépésre haladó természetes fejlődése is első sorban emberi munkát takarít meg anélkül, hogy újabb munkaalkalmakat teremtené.* Még a fogyasztók igényeinek felfokozásával, vagy új igények teremtésével sem járulhat hozzá újabb emberi munkaalkalmak kialakulásához, mert a mai gazdasági helyzet ezt is lehetetlenné teszi. Közgazdasági szempontból tehát ezeket a találmányokat, melyek milliók megélhetésének alapját semmisítik meg, terméketleneknek, sőt károsoknak kellene tartani, ha rossz következményeikért a felelősség valóban kizárólag rájuk hárulna. Csakhogy ez a felelősség a valóságban nem a termelést fokozó és az embert nehéz munkájától megkímélni tudó találmányokra hárul, hanem arra a gazdasági rendre, mely megakadályozza, hogy hasznos oldalaik érvényesülhessenek s amely az általuk jelentett haladást áldás helyett átokká változtatja át.

Ezen a ponton lép közbe az új gazdasági irány, melyről Amerikában ma szenvedélyes viták folynak s amelyet nem egészen találó névvel technokráciának neveztek el. Ez az irány ugyanis nem annyira a technika uralmát, mint a technikai lehetőségek legteljesebb és legracionálisabb kihasználásán alapuló gazdasági és társadalmi rendet akarja megvalósítani. A technokrácia elmélete teljes érvelési fegyverzetével első ízben az amerikai *The New Outlook* című folyóirat októberi számában jelent meg. A *New Outlook* szerkesztője Alfred E. Smith, Newyork állam volt kormányzója és Hoover volt demokrata ellenjelöltje az elnökválasztási harcban. Az utolsó elnökválasztás demokrata győzelme után tehát nyugodtan lehet erről beszélni, hogy az új elméletet az Egyesült Államok illetékes körei is a legkomolyabban veszik. A nagy feltűnést keltő és megjelenése óta szüntelen vitára alkalmat adó tanulmányt Wahne E. Parish mérnök írta. A benne foglalt elmélet ellenfelei sem tagadják, hogy ez a tanulmány a gazdasági válság problémájában legmélyebbre szántó és a jövő szempontjából talán legjelentőségtebb írás, mely az utóbbi időben megjelent. Mert, ha a benne foglalt adatok helyesek – pedig semmi okunk a kételkedésre – akkor az ebből folyó következmények az emberi társadalom életében gyökerekig ható gazdasági, politikai, társadalmi és kultúrális változásokkal fognak járni. A tanulmány nem sokat foglalkozik ezekkel a következményekkel, melyeknek levonását miránk bizza. Tisztán csak egy mérnökből, fizikusból, biochemikusokból és statisztikusokból álló tudós csoport vizsgálódásairól számol be minden lírai kilengést és túlzást kerülő világossággal. A vizsgálódások kiinduló pontját a technikának eddigi fejlődése és jelenlegi állása, célját a közeljövő fejlődési stádiumainak megállapítása képezi. A csoport élén Howard Scott, nagynevű mérnök áll s a tudományos körhöz, mely munkájában segédkezik, világhírű amerikai tudósok is hozzá tartoznak. A tulajdonképeni kutató munkát Howard Scott vezetése alatt 36 mérnök végezte, a Columbia egyetem iparstatisztikai intézetének segítségével. Háromezer különböző termelési ágat választottak ki vizsgálódásaik tárgyául, melyeknek mindenikéről évtizedekre visszamenőleg kártográfikusan állapították meg, hogy különböző körülmények között hány embert foglalkoztatott, mennyit termelt, technikailag mekkora energiát használt föl és hogy milyen hatással volt rá a géperő fejlődése. Az óriási munka még nincsen befejezve, de az eddig összeállított kártogramok alapján a technokraták – így hívják már Amerikában az elmélet főképviselőit – feljogosítottan érzik magukat, hogy következtéseikkel a nyilvánosság elé lépjenek.

E következtetések központjában egy súlyos megállapítás áll: az utolsó évszázad és különösen az utolsó huszonöt év technikai fejlődése elavulttá és hasznavetelenné tette az emberiség egész társadalmi és gazdasági szervezetét. A tudomány mai fejlődése mellett, a modern technika termelő ereje, ha értelmesen használják ki, felruházta már az emberiséget azzal a képességgel, hogy minden egyes tagjának bőséges megélhetést biztosítson anélkül, hogy ezért súlyos fizikai munkát kellene kívánnia tőle. Ami az Egyesült Államokat illeti, a technokraták pontos számítások alapján kimutatják, hogy a technikai lehetőségek okos kihasználásával az eddigi legnagyobb jólét idejének az 1929-es „prosperity”-nek événél tízszer nagyobb jólétet, tízszer emelkedettebb élet-

standardot lehet biztosítani minden amerikai állampolgárnak úgy, ha a lakosságnak csak 25 év és 45 év közötti része dolgozik és ezek is csak hetenként négy napot és naponta négy órát. Ez már ma lehetséges s a helyzet ebből a szempontból évről évre javul. Viszont az eddigi gazdasági és társadalmi rend megtartása mellett, ha a termelés szintjét vissza is tudnák emelni 1929-ben elért magasságára, a 12 és fél millió amerikai munkanélküliből legfennebb 6 milliót lehetne már csak újra munkába alkalmazni és rövid időn belül nemcsak, hogy újra elérné a munkanélküliek száma mai magasságát, de a technokraták számítása szerint 2–3 éven belül már a 25 milliót is túl fogja haladni. Az alternatíva tehát a legnagyobb világossággal van felállítva: vagy az egész termelési rend biztos bukása a legborzalmasabb válságok közepette a már nem is távoli jövőben, vagy hozzáalkalmazkodás azokhoz a technikai lehetőségekhez, melyek már ma képesek az emberiségnek eddig példátlan jólétet, eddig példátlanul kevés fizikai munka árán nyújtani. A technokraták számításai kétségtelenül bizonyítják azt is, amit eddig ilyen matematikai biztossággal nem sikerült még bebizonyítani, hogy a termelés és fogyasztás automatikus kiegyensúlyozódásának elve semmi esetre sem felel meg többé a valóságnak és hogy az emberiség fogyasztó ereje szükségképpen messze mögötte marad ezután már mindig a hétmérföld-csizmákkal haladó technika termelő erejének. Az egyensúly helyreállításának így csak két módja marad: vagy erőszakkal visszaszórófolják a technika termelő erejét alacsonyabbra, ami lehetetlen dolog, vagy a teljesítendő emberi munka mennyiségét csökkentik tervszerűleg és fokozatosan, a technika fejlődésének arányában. Közeledünk-e a mai rettenetes válságokon át az aranykorhoz, mikor az átlagembernek is naponta, vagy talán hetenként csak az emberi munka igénybevétele nélkül dolgozó gépek fölötti ellenőrzést kell egész rövid időre elvégeznie és többi idejét tetszése szerint szórakozással, sporttal, vagy szellemi munkával töltheti el?

A technokraták, akik csak pontos számítások eredményeit közlik, nem beszélnek erről a jövőről. Időben nem lépik túl a közeljövő, térben az Egyesült Államok kereteit. E keretek között azonban bebizonyítják, hogy a mai technikai tudás és a modern gépek segítségével a 130 millió amerikai számára a legbőségesebb életmenetet lehet megvalósítani a fenntebb vázolt, erősen mérsékelt emberi munkateljesítés mellett. Ezeknek a szükségleteknek bőséges előállítása különben már a mai viszonyok között is megtörténik. A nagy gabonarakományok csordultig tele vannak, a kibányászott szén hegyekbe halmozódik, a gyapotot elégetik, a kávé tengerbe öntik, a kőolaj és más nyersanyagok termelését erőszakkal visszafojtják. És ugyanakkor tízmillióknak nincs munkája, megszámlálhatatlan embernek hiányzik a mindennapi kenyere és fűtőanyaga. A már meglévő aránylagos túltermelésnek és a géptermelés lehetőségeiben virtuáliter már benne foglalt, még sokkal nagyobb termelési képességnek összhangba hozását a fogyasztással, az teszi főleg lehetetlenné, hogy a mai gazdasági és társadalmi rend nem tudja módját ejteni a bőségesen termelt javak olyan szétosztásának, mely az emberi méltányosság-érzést kielégíthetné és ugyanakkor lehetővé tenné a rendelkezésre álló géperő teljes és áldásos kihasználását is. Enélkül pedig a „megnövekedett energiatermelés rendszere”, ahogy a technokraták a technikai haladás elkerülhetetlen érvényesülését nevezik, békés társadalmi fejlődés helyett, csak gazdasági összeomlásokhoz és szociális katasztrófákhoz vezethet. Emellett a mai gazdasági rend által nyújtott lehetőségek kö-

zött a géptermelés egyeseknek, vagy egyes csoportoknak kezeiben összpontosítva olyan hatalmat jelenthet, mely szinte csábit a visszaélésre és súlyos veszedelem lehet az összességre nézve is. „Az új érához vezető utat – mondja Howard Scott – a gazdasági és társadalmi berendezkedések zürzavara torlaszolja el, melyeket az emberiség évezredek óta cipel magával. A történelemben most adódik először az a helyzet, hogy a gazdasági élet a termelés fölöslegének jegyében áll, az eladósodás mégis általános és a munkanélküliség türhetetlen arányokat ölt.” A hiba tehát nem a termelési lehetőségekben, hanem csakis azokban a társadalmi és gazdasági berendezkedésekben állhat, melyek megakadályozzák, hogy a már nagy bőségben termelt és még nagyobb bőségben termelhető áruk a szükséget szenvedő fogyasztóig eljuthassanak.

Az új korszak

A technokrácia szerint a termelés erőltetett fokozásának, melyre a népek a világháboruban kényszerültek s amely már azért is, mert a fronton levő emberi munkaerőt pótolni kellett, főleg a géptermelés fokozásában nyilvánult meg, a technika terén olyan forradalmi következményei vannak, hogy nyugodtan beszélhetünk egy teljesen új korszak beköszöntéséről. Ez az új korszak gyökeresen különbözik a tizenkilencedik század lábujjhegyen lépkedő mechanizálási törekvéseinek korszakától, mikor a gép még alig volt egyéb, mint tökéletesített szerszám, a dolgozó emberi kéz valamilyen irányú megerősítése. Az ilyen gép nem tette szükségtelenné az emberi munkát, csak könnyebbé, biztonságosabbá tette azt és fokozta a hatályosságát. A modern nagyipari üzemek azonban és a modern gépekkel ellátott kisebb üzemek is az emberi munkát csak a lehető legfokozottabb mértékben veszik igénybe. A sokszázezer tonnányi ércet termelő, óriási vaskohók működéséhez például alig van szükség emberi munkára. New Jerseyben nemrég egy nagy műselyem gyárat állítottak fel, melynek gépei huszonnégy óráig dolgoznak anélkül, hogy bármilyen emberi közbelépésre lenne szükségük.

Régen egy munkás átlag 450 téglát tudott elkészíteni egy nap alatt. Ma a modern téglagyárak termelőképessége akkora, hogy az Egyesült Államok egész óriási téglaszükségletét elláthatja száz munkásnak nyolc órai munkaidő melletti munkája. A modern cigarettagyártó gépek percenként 2500 cigarettát készítenek. A villanyos izzólámpákat készítő gyárakban egy munkás egyetlen óra alatt ma annyit termel, mint 1914-ben 9000 óra alatt. Minneapolis legújabb malmaiban egyetlen munkás nem is dolgozik, hanem csak ellenőrzi 30.000 tonna gabona egy nap alatt való megörlését. Száz év előtt egy munkás Amerikában legfennebb 25 tonna nyers vasat tudott egy év alatt előállítani. Az új vashámorok egy munkásra számítva ma 4000 tonna vasat termelnek. Egyik Milvauke-ban nemrég épült automobil-gyár 10.000 kocsiszerkezetet gyárt naponta és a benne foglalkoztatott munkások száma nem tesz ki többet, mint 208-at. Az amerikai cipőipar, mely a foglalkoztatott munkások számát az utolsó években több mint 50 százalékkal csökkentette, ma 900 millió pár cipőt képes gyártani egy év alatt. Egy amerikai farmer, aki mai mezőgazdasági gépekkel dolgozik, egy óra alatt akkora munkát tud teljesíteni, mint száz év előtti őse 3000 óra alatt. Nem csoda tehát, ha az Egyesült Államok gabonatermelése egyedül ki tudná már elégíteni az egész világ gabonaszükségletét.

Ezt a felsorolást végig lehet folytatni minden termelőágon át. Különösen érdekes és meglepő újságképen hat a technokraták által így bemutatott adatok között annak bebizonyítása, hogy az ipari termelés ma létfenntartásból és valósággal azért, hogy ne kövessen el öngyilkosságot, jóval selejtesebb, főleg kevesebb ideig tartó árut gyárt, mint amilyennek előállítására a technika mai fejlettsége mellett képes volna. Egész sor használati tárgyat ugyanis ma már olyan tartósnak lehet előállítani, hogy valósággal elpusztíthatatlanoknak tekinthetjük. Van egy csalánfajta, a *Boehmeria nivea*, mely minden tekintetben helyettesítheti a gyapjút, a pamutot és a cellulózt. A legfinomabb szöveteket és gyapottárakat lehet belőle csinálni, melyek legalább hétszer olyan hosszú ideig tartanak, mint a gyapjuszövet és százszor olyan hosszasan, mint a gyapottárak. Elő lehet állítani egy könnyű borotvapengét tungstenkárbidból, mely alig húsz százalékkal kerül többbe, mint a régi pengék, de ezzel szemben egy egész életem át még csak meg sem kell fenni. Az autoipar különösebb nehézségek nélkül előállíthatna már olyan automobiloikat, melyeknek a lehasználati határa 500.000 kilométer, tehát tízszerese az eddiginek. De úgy az autoipar, mint a szövőipar és a hasonló helyzetben levő többi iparágak érthetően vonakodnak az új lehetőségeknek kihasználásától, mert ez a mai gazdasági rendszerben katasztrófát jelentene számukra.

A technokraták azonban kiszámítják ezen az alapon, hogy ha az Egyesült Államok gazdasági szervezetén gyorsan nem változtatnak s a gép, ami bizonyosnak látszik, továbbra is az eddigi mértékben, vagy még fokozottabban szorítja ki az embereket a munka mellől, akkor Amerikának 1934-ben már legalább húsz millió munkanélkülije lesz, családtagokkal számítva, majdnem minden második embert érinteni fog a munkanélküliség és a következő évben talán már az amerikai gazdasági életnek s az elválaszthatatlanul hozzákötött civilizációnak teljes összeomlása következhetik be. A technokraták számítanak azzal is, hogy a válság ellen alkalmazott, felületes, tüneti kezelés esetleg átmeneti javuláshoz, rövid ideig tartó, látszólagos föllendüléshez vezethet. Ennek a rövid fellendülésnek azonban a technokraták szerint még súlyosabb válság, éhínség, példátlan tömegnyomor és háboru lesz az utólagos ára. Háboru, melynek az emberek békés szolgálatára is készenálló, modern technika szinte elképzelhetetlenül nagy pusztító erőt képes kölcsönözni.

Ez a jövődőlés megrázóan sötét színekkel dolgozik, a bizonyítandó tétel érdekében talán túlságosan sötétnek keveri a színeket. De a meggyőzés érdekében felsorolt adatok itten is kétségbevonhatatlanok, ami megmagyarázza, hogy Amerikában szinte rohamosan gyors megértésre találtak és izgalmas vitákra adnak alkalmat. A probléma az – ebben az amerikai vitatkozóknak mindannyian megegyeznek, – hogy a gazdasági életet és a technikát mielőbb összhangba kell hozni. Az összhangbáhozásnak menetét azonban egészen másképp képzelik el az eddigi, induviduál-kapitalista termelési rend védői, amint a technokrácia képviselői. Az előbbieket a pénzegységek régi aranyértékének visszaállításában, a magas vámhatárok eltüntetésében és a termelt áruk mélyre zuhant árának emelésében látják az orvoslást. A tervezett Világ gazdasági konferencia programja is e körül forog. A technokraták viszont meg vannak győződve, hogy a mostani „technológiai munkanélküliség” állandó betegségtünet marad, melyen csak megfelelő tervgazdasággal lehet segíteni. Ha pedig ez idejében nem történik meg, akkor a „technológiai munkanélküliség” a már nem is

távoli jövőben elkerülhetetlenül a kapitalista gazdasági és társadalmi rend összeomlásához fog vezetni.

Az aranystandard egyetemleges visszaállításának és az árak emelésének politikája szintén előre is sikertelenségre ítélt, lehetetlen dolog, a technokraták szerint. Nem lehet többé a termelést mesterséges beavatkozásokkal az adott pénzviszonyokhoz hozzáalkalmazni. Kettőjük között a termelés az elsődleges dolog, a pénznek kell a termelés szükségleteihez alkalmazkodnia, nem megfordítva. A termelésnek a technika által adott lehetőségekkel és az emberi munka helyes beosztásával megszabott rendjébe a pénz szükségletei alapján beavatkozni nem lehet és nem szabad. Ugyanúgy, amint nem szabad és tartósan nem is lehet magasba emelni a termelt áruk pénzértékét. A pénz különben sem abszolút, ingadozásoknak ki nem tett értékmérő, mert „nyújtható, mint a gumi.” Igazi értékmérő, a technokraták szerint, csak a termelő energiának, például a villanyosságának valamilyen, megállapítandó egysége lehet.

Az áraknak erőszakos magasban tartása szintén lehetetlenség, olyan lehetetlenség, amelynek csökönös követésébe egyedül is belebukhatik a kapitalista termelési rendszer. Hiszen minden áru a háboru által okozott gazdasági egyensúlytalanság nélkül is, tisztán a termelési technika tökéletesedése következtében folyton veszít az értékéből. Nincs a világon olyan ipari, vagy mezőgazdasági termék, mely ne volna ma jóval olcsóbb, mégpedig organikus okok folytán olcsóbb, mint évtizedekkel ezelőtt. És ez az olcsóbbodási folyamat egyre rohamosabb, mert a technikai fejlődés is egyre rohamosabb; mert a technikai fejlődés lényegéhez tartozik, hogy a termelő gépek egyre tökéletesednek, egyik gép valósággal szüli a másikat, a tökéletesebbet és a termelést még olcsóbbá tevőt. A termelési költségek így, a technokraták szerint, már nem is számtani, hanem majdnem mértani haladvány sebességével csökkennek.

Az új rend vázolata

Mindezekben a megállapításokban a technokraták nem adnak pozitív választ arra, hogy a válságot hogyan lehetne biztosan megoldani. Csak a problémát vetik fel, melyet a modern géptermelés tett égetően időszerűvé. Wayne W. Parrish, akinek tanulmánya először hozta rendszerezve nyilvánosság elé a kérdést, vázaltszerűen mégis megrajzolja a technokraták által elképzelt termelési és társadalmi rendet: „A technologiailag ellenőrzött társadalomban” két-három évre előre határozzák meg a termelési, szétosztási és fogyasztási programot. Ezalatt a „kiegyensúlyozott megterhelésű” idő alatt a termelés mennyisége nem változik. A javakat nem a gyártásukkal járó jövedelemért, hanem kizárólag azért fogják előállítani, hogy a szükségleteket kielégítsék. „A gazdasági élet fölött többé nem fog a profit-rendszer uralkodni”. Wayne W. Parrish röviden elmagyarázza a mindezt lehetővé tevő „energia determináns” rendszerét is, melynek az eddigi pénzrendszert kellene helyettesítenie s amely a magyarázat után is meglehetősen homályos dolog marad számunkra. De nem is ez a fontos a technokrácia elméletében, mely első sorban is azt akarja éreztetni, hogy az emberi izomerőt ma más energiaformák összehasonlíthatatlan tökéletességgel helyettesítik és hogy az emberiség gazdasági és ezzel társadalmi és kulturális életére is szükségképpen a legnagyobb befolyással kell lennie annak, hogy ma már olyan gépeket építenek, melyeknek árutermelő ereje kilencmilliószor nagyobb, mint a napi nyolc órát dolgozó emberé. Meg akarják értetni a techno-

kraták, hogy nem lehet a postakocsik korához tapadó gondolkozással továbbvezetni a villanyosságot, a modern vegytant és a különböző sugárzási energiákat kitűnően felhasználni tudó mai kornak politikai és gazdasági életét. Nem lehet a mai fejlettségi fokon olyan megoldásokkal próbálkozni, melyek az igények visszaszorításában, az életnívó mesterséges lefokozásában, sőt egyenesen a tömegek türelemmel fogadott kiéheztetésében látják még mindig a kibontakozás útját. Ez az út a technokraták szerint, épen ellenkezőleg, az életnívó emelésében és az igények bőséges kielégítésében áll, aminek a technika fejlődésével összhangba hozott gazdasági rendszer minden nehézség nélkül eleget is tehet.

Kételyek

Mi sem természetesebb, mint hogy az ilyen alapjában forradalmi, a gazdasági élet alapjait gyökeresen felforgató elmélet erős ellentmondásra talál a régi rendszer hívei között. A tervszerű társadalomjavítás ilyen fenntartás nélküli optimista elméletének érdekeltek és foglalkozás-szerű kételkedők mindig könnyen meg tudják találni a gyöngéit. A technokrácia nagy ereje azonban nem is az általa kívánt jövő megrajzolásában áll, ami kétségtelenül még nagy korrekciókra szorul, mint inkább abban a megsemmisítő kritikában, mellyel az eddigi gazdasági rendszer továbbfolytatásának veszedelmeire mutat rá. Ez a kritika az, amivel alighanem teremtő módon új elemeket hozott a technokrácia az emberiség fejlődésébe. A technikai haladás mindenek fölé emelése már inkább kihívja az ellentmondást. A folyton tökéletesedő technika kétségtelenül az emberiség érdekeit szolgálhatja, lépcsőfok lehet a nehéz izommunka rabszolgaságából felszabadult ember tökéletesedése felé. Akkor igazi érték, ha ennek a fejlődésnek szolgálatában áll. De ki nem látja, hogy más út is nyitva áll előtte. Hogy szinte átmenet nélkül átváltozhatik a legnagyobb átokká. Nemcsak a háborús ipar pokoli lehetőségeire gondolunk itten. Súlyos veszedelem lehet az is, hogy a modern technika folyton gyorsuló munkaütemével az ember fiziológiai határok közé szorított munkaüteme nem tud párhuzamosan haladni. Hogy elkövetkezik az idő, mikor az angol Samuel Butler rémlátása a gépfétisizmusról valósággá válik.

– Az ember a gép egyszerű élősdije lesz, jelentéktelen járuléka óriási, lényegükben egyszerű gépezetek termelő rendszerének, minden képessége ebben emésztődik fel s a gép kiszorítja őt végül e bolygó fölötti uralmából is...

A technokraták el akarják kerülni ezt a jövőt, mely szerintük éppen a mai gazdasági rendszer fenntartásának lenne a végső következménye. Ők nem szolgálni akarják a gépeket, ellenkezőleg, olyan gazdasági rendszert kívánnak, amely tud uralkodni a gépeken s a szélső határig megkiméli az embert attól a munkától, melyet gépekkel is el tud végeztetni. De ezzel a megkiméléssel az ember mind inkább függővé válik a lassanként kizárólagosságra szert tevő gépmunkától és a függőség szélső határán megint csak ott lebeg Butler apokaliptikus poétalátománya az embert fölemésztő gépezetek rendszeréről. Poétalátományok azonban legtöbbször a távoli jövőbe néznek. Howard Scottnak és társainak gyakorlati fantáziája a közeljövővel foglalkozik, melyben a társadalmi és technikai haladás közötti aránytalanság súlyos veszélyeire még nem hívták föl olyan erővel a világ figyelmét, mint az amerikai technokraták.

LAKATOS IMRE